

СУДОВО-ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ЗМІСТ ТА ПРИНЦИПИ

Андрій Васильович ОСТРОПІЛЕЦЬ,

аспірант Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса

Ефективне здійснення судово-експертної діяльності в умовах розбудови правової демократичної держави в Україні вимагає чіткого розуміння змісту, особливостей та видів, а також основних принципів проведення судової експертизи як важливого механізму захисту прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Сьогодні у сучасній науці та практиці не існує чіткого та вичерпного визначення поняття «судово-експертна діяльність». Основу поняття експертної діяльності як специфічного виду діяльності, заснованої на наукових знаннях, зміст якої складає дослідження певних об'єктів, процесів та явищ за допомогою спеціальних методів з метою отримання науково обґрунтованих висновків, становить поняття експертизи, під яким розуміється регламентоване процесуальним законом компетентне дослідження експертом на основі спеціальних знань конкретних обставин справи з метою з'ясування фактів, що мають істотне значення для встановлення об'єктивної істини у справі. Науковці відзначають, що загальною метою експертної діяльності є об'єктивне комплексне дослідження об'єктів за допомогою використання спеціальних знань, внаслідок чого формуються та надаються науково обґрунтовані висновки про їх властивості, доцільність впровадження й використання окремих програм та інші питання. Проте не можна зводити зміст судово-експертної діяльності лише до проведення судової експертизи. Специфічні властивості експертної діяльності також зумовлюють складність її внутрішньої структури. Маємо підкреслити, що судово-експертна діяльність охоплює собою як усю діяльність, пов'язану з проведенням судової

експертизи, так і науково-методичну, організаційну та іншу діяльність у даній сфері. При цьому, безумовно, слід також уникати й іншої помилки — ототожнення поняття судово-експертної діяльності та поняття експертного забезпечення правосуддя. Якщо останнє акцентує увагу на діяльності цілої низки суб'єктів щодо створення необхідних умов для проведення судової експертизи, то перше — на безпосередній діяльності органів судової експертизи та судових експертів з організації й проведення судової експертизи. Тож поняття експертного забезпечення є більш широким за своїм змістом, що, перш за все, відбиває забезпечувальний характер діяльності, її спрямування на створення необхідних умов для розвитку судової експертизи як наукової та практичної діяльності, тоді як зміст судово-експертної діяльності, насамперед, складає безпосередня практична діяльність спеціальних суб'єктів із проведення судових експертних досліджень, а також відповідна науково-методична та організаційна діяльність, пов'язана з проведенням судових експертних досліджень.

Отже, враховуючи особливості судово-експертної діяльності, що полягають у законодавчій регламентації, особливій сфері та цілях застосування, а також у специфічному характері діяльності, судово-експертну діяльність можна визначити як регламентовану законодавством діяльність судово-експертних установ і судових експертів, що являє собою цілісну систему процесуальних та організаційних дій, пов'язаних з проведенням судових експертиз. Зміст судово-експертної діяльності становить організація та проведення незалежної, кваліфікованої й об'єктивної експертизи з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ та їх структурних підрозділів, кадрове, науково-методичне та інформаційне забезпечення їх діяльності.

З'ясування сутності та значення судово-експертної діяльності в значній мірі також залежить від розуміння тих основних принципів, відповідно до яких здійснюється дана діяльність. Принципи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності можна визначити як систему

керівних ідей, вихідних засад, призначених для застосування при здійсненні судово-експертної діяльності судово-експертною установою чи судовим експертом й спрямованих на врегулювання правовідносин у даній сфері.

Чинне законодавство України визначає декілька принципів судово-експертної діяльності: відповідно до ст.3 Закону України «Про судову експертизу», судово-експертна діяльність здійснюється на засадах законності, незалежності, об'єктивності та повноти дослідження. Проте сучасна адміністративно-правова наука та практика проведення судових експертиз дають можливість розширити перелік принципів судово-експертної діяльності.

Аналіз сучасної юридичної наукової літератури дозволяє відзначити, що основні принципи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності найчастіше класифікують шляхом їх розподілу на загальні (загальноправові, теоретичні), що є єдиними для усієї системи адміністративно-правових відносин, і спеціальні (процедурні, принципи здійснення практичної діяльності), що притаманні власне проблемам адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. До загальних принципів судово-експертної діяльності теорія адміністративного права найчастіше відносить принцип верховенства права, принцип законності, принцип зв'язаності публічної адміністрації законом і підконтрольності суду, принцип гласності, принцип відповідальності та ін. До спеціальних — такі, як принцип оптимального використання всієї доказової інформації, що міститься в об'єкті; принцип комплексності, який поєднує в дослідженні щодо конкретного об'єкта необхідну сукупність сучасних методів і технічних засобів у світлі вимог науково-технічного прогресу, принцип самостійності у прийнятті рішень, який виключає будь-яке втручання інших органів у адміністративно-процедурну діяльність уповноважених суб'єктів, а також принципи повноти та об'єктивності дослідження, загальнодоступності результатів експертизи, пов'язаності експерта представленими матеріалами справи, особистої відповідальності експерта за проведення експертизи та ін.

Поряд із розглянутими спеціальними принципами незалежності, об'єктивності і повноти дослідження, закріпленими у чинному законодавстві, проекти Законів «Про судово-експертну діяльність в Україні», «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів», «Про основні засади провадження діяльності у сфері судово-медичної експертизи», а також проект Адміністративно-процедурного кодексу містять ще низку спеціальних принципів, серед яких: принципи максимального збереження об'єктів дослідження, дотримання професійної етики судового експерта, наукової обґрунтованості, принцип політичної нейтральності, ефективність, своєчасність і розумний строк, безсторонність (неупередженість), використання повноважень з належною метою, обґрунтованість, добросовісність, розсудливість, пропорційність та ін. Крім того, деякі вітчизняні та зарубіжні вчені-адміністративісти також пропонують віднести до спеціальних принципів, що відбивають сутність експертної діяльності, принципи науковості та безпосередності, принцип підконтрольності, принципи самостійності, гласності та відповідальності, принцип дотримання безпеки та прав особи при проведенні експертного дослідження, загальнодоступності результатів, пізнавальної цінності, активності експерта, динамічності дослідження та ін. Проте уявляється, що деякі з зазначених принципів або дублюють інші (як, наприклад, об'єктивність дослідження та безсторонність (неупередженість) експертної діяльності, незалежність експерта та його самостійність і політична нейтральність та ін.), або лише відбивають певні характеристики діяльності (ефективність, своєчасність, динамічність та ін.) й бажані якості судових експертів (добросовісність, розсудливість, компетентність, активність тощо), тож, зрештою, не можуть розглядатися власне як самостійні принципи, тобто як вихідні засади, призначені для застосування при здійсненні судово-експертної діяльності судово-експертною установою чи судовим експертом й спрямовані на врегулювання правовідносин у даній сфері. При цьому слід погодитися з думкою про необхідність розширення кола встановлених на даний момент у чинному законодавстві спеціальних принципів судово-експертної діяльності, зокрема, шляхом доповнення принципу

повноти та об'єктивності експертного дослідження принципом всебічності, адже судовий експерт надає об'єктивні висновки, які мають ґрунтуватися на всебічних і повних дослідженнях, а також закріплення таких принципів, як принцип максимального збереження об'єктів експертного дослідження, спрямований на мінімізацію збитків об'єкту експертного дослідження, принцип дотримання професійної етики судового експерта та принцип науковості, що передбачає використання новітніх методик у проведенні судових експертиз, атестації експертів, підвищенні їх професійного рівня, застосування досягнень науки і техніки та ін.

Отже, розгляд основних наукових підходів до визначення принципів судово-експертної діяльності, а також аналіз низки законопроектів у даній сфері дають можливість типологізувати принципи відповідно до масштабу та значущості шляхом розподілу на загальні, до яких слід віднести принцип верховенства права, принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина, принцип законності та принцип рівності перед законом, та спеціальні, серед яких необхідно відзначити принцип незалежності судового експерта, принципи всебічності, об'єктивності та повноти дослідження, принцип максимального збереження об'єктів експертного дослідження, принцип дотримання професійної етики судового експерта, принцип науковості.

Уявляється також необхідним підкреслити, що ефективне врегулювання суспільних відносин щодо здійснення судово-експертної діяльності в Україні, визначення правових, організаційно-управлінських та науково-методичних основ судово-експертної діяльності в умовах проведення судової реформи потребують наразі належного закріплення у законодавстві України як самого поняття «судово-експертна діяльність», так і чіткого визначення її основних принципів та особливостей здійснення.